

Čovjek postaje blažen jedino Božjim djelovanjem, koje osposobljuje čovjekovu spoznajnu moć da gleda njegovu bit, ali je u tom potrebna i čovjekova suradnja.

U posljednjem dijelu knjige naslovljenom *Zaključni izvodi* autor donosi jedan rezime. Naglašava Tominu misao o nužnosti da se čovjekova težnja za savršenom srećom mora moći ozbiljiti zato što bi jedan prirodni neispunjeni poriv bio proturječnost samoj naravi. Priroda se tako ne ponaša. Također objašnjava kako nas usmjerenost na blaženstvo kao posljednicu blaženoga gledanja (*visio beatifica*) potiče na bolje življenje, daje radost za rad i spremnost na svaku žrtvu. Jednom riječju, sve dobiva svoj smisao. Ivan Šestak djelo završava svojom interpretacijom Anselmova dokaza za Božje postojanje, koja u jednoj rečenici sažima sav Tomin nauk o sreći: "I u tome se nalazi čovjekova savršena sreća ili blaženstvo — ono od čega se ništa više ne može i ne mora željeti!"

Ova knjiga će svakako bit izvrsna pomoć studentima filozofije i teologije. Napisana je jednostavno i jasno poput udžbenika, što je uostalom odlika Tominih djela. Knjiga će napose biti od koristi onima koji će se kao svećenici ili vjeroučitelji posvetiti širenju radosne vijesti, jer jako dobro pokazuje kako se može dati obrazloženje nade koja je u nama na vrlo jasan i jednostavan način, sve uz pomoć zdravoga razuma. A budući da ljudi, kako je u knjizi više puta naglašeno, bez izuzetaka teže sreći, potrebno ih je usmjeriti na ispravan put.

Završavam pregled ove knjige riječima koje je papa Benedikt XVI. poručio mladima u Poljskoj: "Dragi mladi, sreća koju tražite, sreća koju imate pravo kušati ima ime, ima lice Isusa iz Nazareta, prisutnoga u Euharistiji. Jedino On daje puninu života čovječanstvu. Recite, poput Marije svoje *da* Bogu koji vam se želi predati."

Stipe Breko

Ivan Koprek (ur.), *Održivi razvoj, ekologija i poslovna etika*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2019, 223 str.

Novo izdanje Centra za poslovnu etiku koji djeluje pri Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, zbornik radova pod naslovom *Održivi razvoj, ekologija i poslovna etika* objavljen je krajem prošle 2019. godine u biblioteci *Munus*. Zbornici iz godine u godinu prate program simpozija Centra i donose opširnije tekstove na teme koje su se mogle čuti u usmenim izlaganjima. Radovi kojih su autori iz područja filozofije, teologije, prava, ekonomije, povijesti umjetnosti, a ovaj puta i agronomije, iznose vrlo zanimljive poglede na sveprisutnu temu održivoga razvoja i zaštite okoliša. U zborniku se mogu pronaći raznolika gledišta i vidjeti koje sve teorije održivoga razvoja i ekologije prevladaju kod nas i u svijetu. Navedeni simpozij održan je u prostorijama Fakulteta filozofije i religijskih znanosti 22. veljače 2019. godine, uz sudjelovanje trinaest izlagača.

Zbornik radova na početku donosi uvodne riječi Ivana Kopreka, predstojnika Centra za poslovnu etiku, a prvi je tekst u nizu s naslovom *Održivost u pojmu održivoga razvoja*, autorice Maje Žitinski sa Sveučilišta u Dubrovniku. Profesorica Žitinski u svojem radu govori o etici i održivom razvoju. Kaže da je središnja uloga etike pokazati što je ispravno, te da je u etici uvijek naglasak i na moralnost osobe i na moralnost djela, pa je čovjek slijedom toga i moralni subjekt i moralni objekt. Kada se susretne s problematikom održivoga razvoja, čovjek i dalje ostaje moralni subjekt i moralni objekt, uz napomenu da živa priroda postaje ekskluzivan, ali vrlo ranjiv moralni objekt. Autorica se bavi i neodređenošću pojma održivoga

razvoja i kršćanskom pozadinom stavova prema okolišu.

Ivan Koprek iznosi povijesni razvoj definiranja pojmova. Pojam održivoga razvoja pojavio se je 70-ih godina 20. stoljeća kao koncept koji uključuje sav daljnji, čovjeku potreban razvoj, uz nužnu zaštitu okoliša. Najpoznatija i najprihvaćenija definicija datira još iz 1987. godine: Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a istodobno ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja da zadovolje svoje potrebe. U svojem radu pod naslovom *Održivi razvoj i procesi globalizacije* autor navodi i neke od razloga za govor o "održivom razvoju" te postavlja pitanja kao što su: zašto se štiti okoliš, zašto govorimo, ili zašto treba govoriti o "održivom razvoju"? U nastavku odgovara da su na postavljena pitanja moguća barem četiri odgovora, što ovisi o motrištima: prvi, koji možemo nazvati znanstvenim, zatim drugi kao ekonomski, treći humanistički i četvrti etički. U posebnom poglavlju bavi se pitanjem kako zaštititi okoliš te navodi neke međunarodne sporazume koji su nastojali definirati i regulirati zaštitu okoliša u kontekstu globalizacije, s drugim oblicima mondijalizacije, kao što su komunikacije i ekonomija.

Slaven Dobrović s Fakulteta strojarstva i brodogradnje u svojem tekstu stavlja naglasak na načine ulaganja u zaštitu okoliša te analizira neodrživa rješenja koja, kako pokazuje na primjerima, prevladavaju u državi. U prilog tomu navodi neke centre koji se bave gospodarenjem otpada, a neizbježno je i pitanje je li otpad problem ili sirovina. Iznosi podatak da je za hrvatsku javnost prilično nepoznata činjenica da se nerijetko u programima zaštite okoliša kao tobožnja održiva i ekološka rješenja provode projekti koji to zapravo nisu, a vezano za to pozornost se posvećuje

stvaranju i održavanju lažne slike dobrog utjecaja na društvo i okoliš.

U narednom tekstu Katica Knežević bavi se načelom retiniteta, za koje kaže da se pojavljuje kao svojevrsna etička prizma na čijim se plohama odražavaju ekološki problemi povezani s ekonomskim, socijalnim i kulturalnim događanjima, objedinjujući sliku u održiv razvitak čovječanstva. Također, ona precizira da je riječ o sagledavanju čovjekova djelovanja u područjima okoliša, gospodarstva i društva pod vidikom međusobnih utjecaja toga djelovanja i posljedica koje iz njega proizlaze. U nastavku govori o poslovnoj etici i načelu retiniteta. Dotiče se načela održivoga razvoja u njegovoj trodimenzionalnosti, a uvođenjem načela retiniteta to međudjelovanje postalo je etička prizma u kojoj se zrcali sva snaga koncepta održivoga razvitka.

U radu pod nazivom *(Ne)pravdom zaštite okoliša* autori Josip Berdica i Toni Pranić s Pravnoga fakulteta u Osijeku u uvodnom dijelu navode da je svijet u stanju permanentne krize. Pomalo apokaliptično, spominju kapitalizam, koji kao poredak živi od krize i kriza je njegov sastavni dio. Recentni suvremeni mislioci tvrde da svijet živi u stalnom strahu od onoga što bi nam se moglo dogoditi. Postoji prijetnja koja bi mogla u dvije riječi sažeti 21. stoljeće — klimatske promjene. Problem čovjekova okoliša postao je jedan od najvažnijih problema znanstvenih i društvenih krugova današnjice. Autori iznose i teoriju o utjecaju globalnoga zagrijavanja na povećanje socijalnih nejednakosti.

Pravnica Ivana Đuras bavi se pravnim statusom voda i u tom kontekstu govori o vodi kao temeljnom ljudskom pravu. Razlaže kakav je pravni status vode u zakonodavnom okviru Republike Hrvatske. Navodeći članke zakona koji štite vodu, kaže da suvremeni ustavi europskog kruga, pa i Ustav Republike

Hrvatske, pravo na pitku vodu štite posredno, kroz ljudska prava treće generacije. Autorica daje primjere dvojbene odluka domaćih i inozemnih javnih tijela i podatak o tome kako je samo Republika Slovenija izravno zaštitila pravo svojih građana na pitku vodu. Zalaže se za uvrštavanje članka 31 u Opću deklaraciju o ljudskim pravima: "Svatko ima pravo na čistu vodu i pristup vodi, dostatnu za zdravlje i dobrobit pojedinca i obitelji i nitko ne smije biti lišen takvoga pristupa ili kvalitete vode zbog individualne ekonomske koristi."

Ivica Kisić, koji dolazi s Agronomskog fakulteta, piše o tlu u radu pod naslovom *Tlo naše svagdanje*. Glavna je tema u radu problematika gospodarenja tлом. Agronom Kisić navodi da definiciju gospodarenja tлом treba promatrati u širem smislu, a ne samo kao poljoprivredno tlo. Nadalje, kaže da je važno područje kojemu suvremene znanosti o tlu posvećuju sve veću pozornost utjecaj gospodarenja tлом na globalne klimatske promjene. U vezi s tim, navodi da se sve češće u znanstvenim krugovima postavljaju nova pitanja na koja ni sami znanstvenici nemaju jasan odgovor. Zaključuje da je održivo gospodarenje tлом imperativ razvoja poljoprivrede na bilo kojem području planeta Zemlje kako bi se i budući naraštaji mogli koristiti blagodatima koja im on pruža, a to je proizvodnja dovoljnih količina zdravstveno ispravne hrane na tlima sačuva- ne prirodne plodnosti.

Povjesničar umjetnosti Franko Ćorić govori o kulturnom naslijeđu kao neobnovljivoj i ograničenom dobru. Ključno je za zaštitu kulturnoga naslijeđa, kako kaže, da se kulturna dobra mogu rabiti isključivo na kulturno prihvatljive načine koji ne ugrožavaju spomenička obilježja kulturnoga dobra. Konzervatori se zalažu za materijalnu i duhovnu autentičnost kulturnoga naslijeđa, a načela održivosti u konzervira-

nju obvezuju da se pri donošenju odluka u obzir uzmu budući naraštaji i potencijalna nova čitanja i sagledavanja. Tekstu je priloženo i nekoliko ilustracija kao primjeri načina zaštite kulturnoga naslijeđa.

Kata Lamešić u svojem opširnom tekstu piše o ekološkoj filozofiji u svjetlu konaturalnosti. U tom smislu navodi kao jedan od vodećih termina "etiku odgovornosti" H. Jonasa, koja razmatra horizont budućnosti. Autorica se slaže s Jonasom da je zahtjev odgovornosti prema budućnosti čovjeka i svijeta neupitan. On proizlazi iz samoga čovjeka, u kojem se je dogodila kriza, a iz koje- ga treba proizići novi stav prema sebi, vlastitomu djelu — tehnici, stvarnosti i zajedničkomu temelju/Svrsti. Riječ je o usmjeravanju vlastite moći prema čovječnomu odnosu sa svim bićima (Bitkom).

U radu pod naslovom *Etika, radna mjesta i okoliš u elektroenergetskom sektoru* Tena Radović i Damir Mladić postavljaju etičku dilemu: ili okoliš ili radna mjesta? Odgovor na to pitanje ovisi o kontekstu, odnosno o tome govorimo li o lokalnoj ili nacionalnoj razini. Naravno, tu su i drugi čimbenici, poput toga uzimaju li se u obzir kratkoročne ili dugoročne projekcije broja radnih mjesta. Autori zaključuju da je dvojba "okoliš ili radna mjesta" jedno od najčešćih klišeja koji se pojavljuje u retorici strana koje su sklone klasičnom liberalnom razmišljanju o deregulaciji poslovanja.

Taras Barščevski u svojem tekstu pod naslovom *Počinak sedmog dana — ograničenje ljudskog rada i slobode* želi, polazeći od biblijske objave, istražiti ide li razvoj u kategoriju "dobara stvaranja" ili "posljedica grijeha" te kako potencijal razvoja ne pretvoriti u prijetnju uništenjem. Barščevski zaključuje da razvoj nije prijetnja ni za čovjeka ni za Zemlju, jer Bog povjerava čovjeku zadaću da vlada i podloži sebi Zemlju, brinući se

svojim radom o životinjskom i biljnom svijetu, ne samo kako bi ga očuvao, nego i kako bi ga razvio. Opasnost u tom slučaju dolazi od nemogućnosti kontroliranja već započetih procesa i od pogrešnih ciljeva razvoja. Počinak sedmoga dana, odnosno rezervirati jedan dan u tjednu za slobodu i neovisnost, odmor od vanjskih obveza najbolji je način da se osigura kontinuitet razvoja, zaključuje autor.

Danijel Časni u svojem radu tvrdi da su protestantske crkve upućivale na važnost aktualizacije ekoloških problema, koji svoje ishodište imaju u krizi morala, te jedino promjenom čovjekova morala i navika čovjek može postati odgovoran u svojem etičnom pristupu prema okolišu koji ga okružuje. Autor napominje da su kršćani pozvani biti borci za ekologiju i biti ekološki proaktivni. Mijenjanjem ekološke savjesti utječe se na promjenu odnosa između Stvoritelja i stvorenja. Također, potrebno je misliti globalno i djelovati lokalno, a sve aktivnosti koje se provode u svrhu očuvanja okoliša bez promjene navika i biti čovjeka neće rezultirati očekivanim pozitivnim promjenama.

I na kraju, u tekstu pod naslovom *Ekologija — sekularna religija novoga svjetskoga poretka* Josip Milić govori o intrigantnoj pojavi sakralizacije ekologije, te iznosi tezu kako je očito da velike svjetske sile preko natalitetne politike žele sačuvati svoju svjetsku dominaciju na način da u zemljama koje smatraju potencijalnom prijetnjom nastoje širiti depopulacijske mjere, pod krinkom zaštite okoliša.

Rozalija Bregović Pračić

Miroslav Akmadža, *Biskupi, komunisti i svećenička udruženja*. Zagreb i Sarajevo: Synopsis, 2018, 450 str.

Na 450 tvrdo ukoričenih stranica Miroslav Akmadža objavio je još jednu u nizu knjiga koja se bavi Katoličkom crkvom u komunističkoj Hrvatskoj. Autor, koji je većinu znanstvene karijere posvetio upravo proučavanju Katoličke crkve za vrijeme postojanja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, razlaže odnos Katoličke crkve, svećeničkih udruženja i tadašnje vlasti na temelju dosadašnjih radova te novih dokumenata i izvora do kojih je došao.

Knjiga *Biskupi, komunisti i svećenička udruženja* podijeljena je na sedam poglavlja, uključujući kao sedmo *Zaključak*, uz dodatke na kraju knjige: izvore, literaturu, kratice i kazalo imena. U *Predgovoru* (str. 9–11) na tri stranice autor objašnjava da je knjiga nastala kao sklop znanstveno–istraživačkoga projekta *Hrvatska u 20. stoljeću: modernizacija u uvjetima pluralizma i monizma*, koji financira Hrvatska zaklada za znanost. Autor obrazlaže zašto su svećenička staleška udruženja jedna od zagonetnijih tema kada se govori o ulozi i važnosti Katoličke crkve, jer su njihova osnivanja za cilj imala razbijanje jedinstva unutar Crkve te istovremeno slabljenje otpora prema novom režimu. Kao što navodi autor, pronalazak stenografskoga zapisnika Biskupske konferencije Jugoslavije iz rujna 1952., u Hrvatskom državnom arhivu (HDA), na kojem su ta ista udruženja zabranjena, uz objedinjavanje problematike svećeničkih udruženja u jednu cjelinu, bila su dva velika motiva za pisanje i objavljivanje nove knjige.

U prvom poglavlju *Osnivanje prvih staleških udruženja i katoličkih svećenika* (str. 13–55.) autor objašnjava kontekst događanja u novoj državnoj tvorevini s naglaskom na tome da je Katolička cr-